

Empiryzm metodologiczny

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Otto Neurath, *Zdania protokolarne*, [w:] *Spór o zdanie protokolarne*, red. A. Koterski, tłum. A. Koterski, Warszawa 2000, s. 69.
- Źródło: Adam Morton, *Przewodnik po teorii poznania*, tłum. T. Baszniak, Warszawa 2002, s. 58–59.
- Źródło: Bertrand Russell, *Problemy filozofii*, tłum. W. Sady, Warszawa 1995, s. 163.
- Źródło: Alan Chalmers, *Czym jest to, co zwiemy nauką?*, tłum. A. Chmielewski, Wrocław 1993, s. 34–35.

Empiryzm metodologiczny

Królikokaczka – złudzenie optyczne

Źródło: domena publiczna.

Skąd pochodzi wiedza, którą jesteśmy skłonni uznać za prawdziwą? Czy mamy rację, obdarzając w tej sprawie zaufaniem nasze pięć zmysłów, zwłaszcza wzrok? Przecież wystarczy prosty, anegdotyczny wręcz eksperyment, by zwątpić w jednoznaczność zmysłowej percepcji. Ponad sto lat temu psycholog Joseph Jastrow opublikował powyższy rysunek jako argument na rzecz przekonania, że świadectwo zmysłów nie jest jednoznaczne. Ktoś rozpozna na rysunku królika, a ktoś inny kaczkę. Nie zależy to od samego obrazu, który na siatkówce oka jest zawsze taki sam. Od czego więc zależy? Zapewne od czegoś, co istniało w umyśle wcześniej niż obraz dany w percepcji. Mogłyby to być przekonania, oczekiwania, uprzedzenia itd., które wpływają na interpretację obrazu.

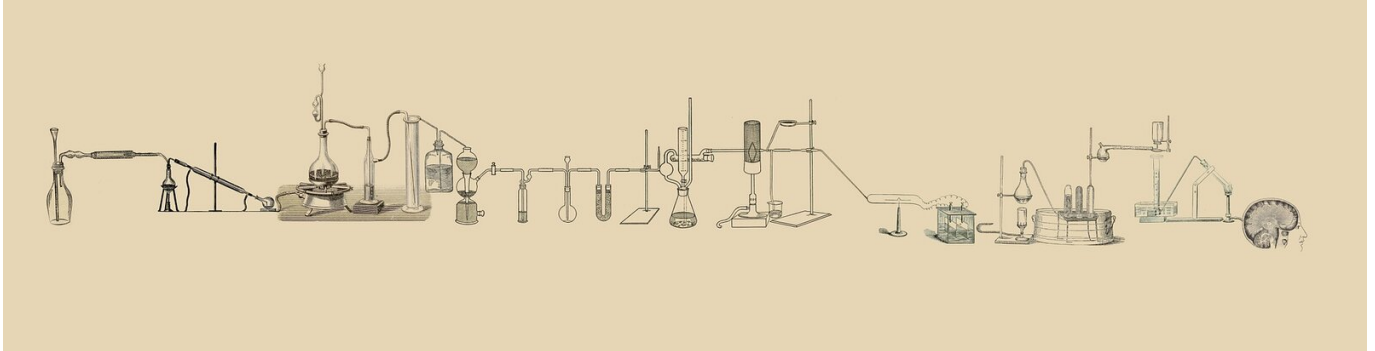
Mimo że powyższy kłopot był jednym z kilku, które napotkano w kwestii wiarygodności wiedzy zmysłowej, wielu filozofów pragnęło oprzeć ludzkie poznanie na danych zmysłowych lub – szerzej – na doświadczeniu. Przyjmowali oni, że doświadczenie zawiera, obok percepcji zmysłowej, percepcję wewnętrzną, w której dane są nasze akty psychiczne, i sądzili, że poznanie oparte na świadectwach płynących z percepcji jest wiarygodne. Jak radzili sobie z niejednoznacznością obrazów zmysłowych i innymi problemami? Zobaczmy.

Twoje cele

- Poznasz stanowisko empiryzmu metodologicznego.

- Dokonasz analizy poszczególnych propozycji teoretycznych empirystów.
- Ocenisz poznawczy walor propozycji empirystycznych.

Empiryzm metodologiczny

Stanowisko filozoficzne, które przyjmuje, że wiedza wartościowa płynie z doświadczenia, to empiryzm metodologiczny (aposterioryzm). Stanowisko to znajdziemy w brytyjskiej szkole empiryzmu, a także, choć w nieco innej wersji, w późniejszych szkołach filozoficznych, na przykład w logicznym empiryzmie.

Źródło: domena publiczna.

Najbardziej wpływowy filozof brytyjskiego empiryzmu, David Hume, podjął pytanie o granice wiedzy wartościowej. Ówczesny ideał wiedzy zakładał, że powinna ona być pewna, czyli niezmienna, a także dotyczyć świata realnego, pozaumysłowego. Brak którejs z tych cech nie czynił wiedzy bezwartościową, ale ograniczał jej wartość. Hume uznawał za wartościową, po pierwsze, **aprioryczną** wiedzę formalną (matematyczną i logiczną). Wiedza ta, jakkolwiek pewna, nie mówi jednak nic o świecie, jest myślową grą. Po drugie, do wiedzy wartościowej o świecie Hume zaliczył to, co dane bezpośrednio w doświadczeniu, czyli jednostkowe fakty. Jednak trzymając się rygorystycznie doświadczenia, a więc faktów, nie można było uznać za pewne ani sądów ogólnych, ani sądów dotyczących przyszłości. Były one zaledwie prawdopodobne, ponieważ wykraczały poza to, czego faktycznie doświadczyliśmy. Aby uświadomić sobie zakres Hume'owskiego sceptycyzmu, zważmy na przykład, że z jego perspektywy sąd *Po dzisiejszej nocy wszędzie dzień* nie jest sądem pewnym, albowiem nie wynika bezpośrednio z żadnego doświadczenia.

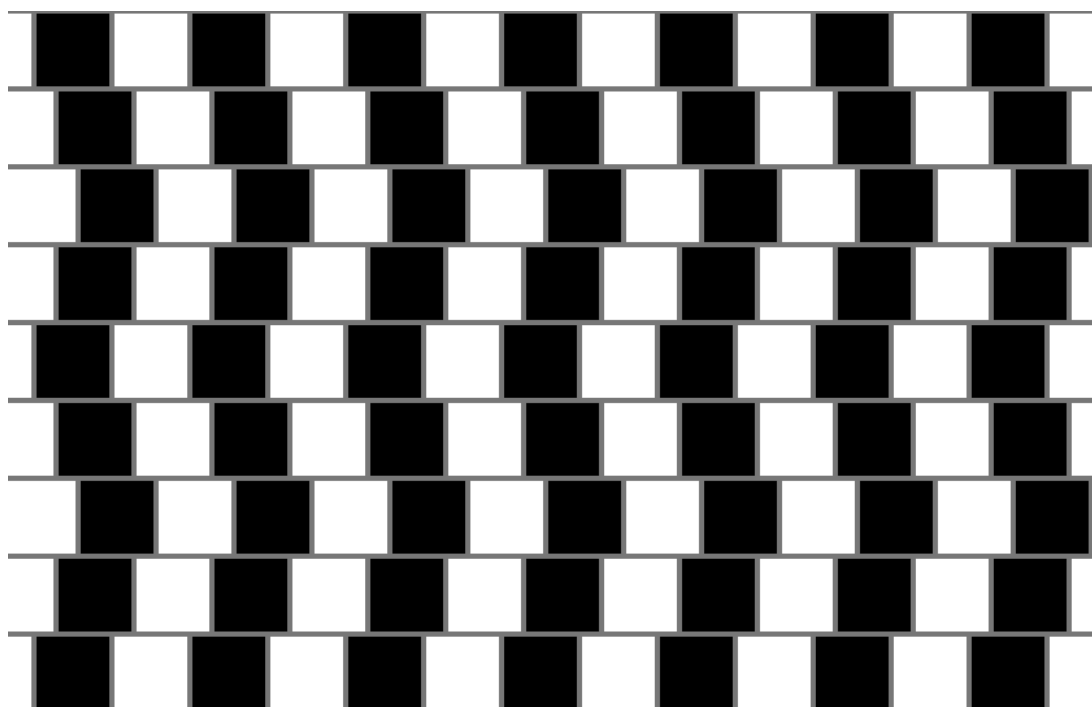
Wśród poglądów empirystów odnajdziemy przekonanie, że jednoznaczność i pewność doświadczenia może być osiągnięta pod warunkiem, że jest ono dane w umyśle jako niezakłócone, pozbawione jakichkolwiek pozadoświadczalnych treści. Przykładem niezakłóconych treści płynących z doświadczenia mogą być Hume'owskie impresje lub postulowane przez logicznych empirystów niepowątpiewalne zdania

Mamy więc do czynienia przynajmniej z dwoma problemami trapiącymi empirystów: pierwszym, polegającym na niejednoznaczności obrazów zmysłowych oraz drugim, polegającym na niemożności wyprowadzenia z doświadczenia sądów pewnych i ogólnych. Problemy te były podejmowane w kontekście rodzącej się w XVIII wieku filozoficznej refleksji nad naukami empirycznymi, w której często empiryczny znaczyło tyle, co naukowy (i odwrotnie), badania naukowe zaś stały się dla wielu filozofów nie tylko przedmiotem, ale i wzorem dociekań.

Źródło: Alex Proimos, *Street Art*, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 2.0.

zdające relację wprost i tylko z elementarnego doświadczenia, tzw. zdania protokolarne (obserwacyjne). Podobne poglądy odnajdujemy w potocznym, naiwnym obrazie poznania, wedle którego naukowiec nieuprzedzonym okiem obserwuje świat, zbiera obiektywne dane i wyprowadza z nich sądy wyjaśniające przebieg zdarzeń. Rozwój filozoficznych badań nad poznaniem przyniósł jednak ugruntowanie przekonania, że umysł człowieka w żadnym momencie nie jest „czystą tablicą” i doświadczenie, podobnie jak w anegdocie z kaczkokrólikiem, zawsze jest uwikłane w jakieś treści mu towarzyszące, niepochozące z przedmiotu poznania. Często proste zdanie obserwacyjne zakłada złożoną wiedzę, np. zdanie *Znów spadła mi prędkość transmisji danych* zakłada wiedzę na temat tego, czym jest komputer i jak działa, czym jest transmisja danych i jak przebiega itd. Trzeba było zrezygnować z ideału nieuprzedzonego doświadczenia oraz niezakłóconych treści doświadczenia na rzecz postulatu kontroli warunków i treści towarzyszących doświadczeniu.

Doświadczenie, aby było poznawczo skuteczne, musi być planowane oraz kierowane teoretyczną hipotezą, która określa pytania i ramy interpretacji doświadczenia oraz podlega w jego trakcie weryfikacji bądź falsyfikacji. Dodajmy do tego wyrafinowane warunki techniczne oraz maksymalnie jednoznaczny dzięki formalizacji język opisu i okaże się, że potrafimy w znacznej mierze kontrolować treści towarzyszące doświadczeniu.

Doświadczenie ujęte w takie rygory to po prostu naukowy eksperyment, o którym znany fizyk Max Planck powiedział, że *„jest swojego rodzaju pytaniem, jakie teoria zadaje naturze”*. Wynika z tego, że treści teoretyczne, ogólne są nieodłączne od aktu doświadczenia. Mają postać wspomnianych hipotez, schematów wnioskowania, eksperymentów myślowych lub innych metod, przy pomocy których opracowujemy doświadczenie oraz przechodzimy od doświadczenia do sądów ogólnych. Czy jednak te ostatnie są pewne?

W przechodzeniu od doświadczenia do sądów ogólnych kluczowym, ale spornym co do wartości poznawczej schematem jest wnioskowanie indukcyjne, czyli takie, w którym z jakiejś ilości prawdziwych przesłanek wyprowadzany jest ogólny wniosek. Od czasów Hume’a wiadomo bowiem, że wnioskowanie indukcyjne jest zawodne, czyli nie daje wiedzy pewnej, o czym boleśnie przekonał się indyk z opowieści Alana Chalmersa, który

((Alan Chalmers

Czym jest to, co zwiemy nauką?

stwierdził podczas swego pierwszego ranka na fermie indyczej, że karmi się go o godzinie dziewiątej rano. Ale jako dobry indukcjonista nie wyciągnął pochopnych wniosków. Czekał do chwili, aż zebrał dużą ilość obserwacji świadczących na rzecz twierdzenia, iż jest karmiony o dziewiątej rano każdego dnia. Obserwacje te poczynił w bardzo różnych sytuacjach, w środy i w czwartki, w dni ciepłe i zimne, suche i deszczowe. Każdego dnia dodawał kolejną obserwację do swojej listy. Gdy wreszcie jego indukcyjnistyczne sumienie zostało uspokojone, indyk dokonał indukcyjnego rozumowania i wywnioskował: „Zawsze otrzymuję pokarm o dziewiątej rano”. Niestety wniosek ten okazał się fałszywy w całkiem jednoznaczny sposób, gdy w Wigilię zamiast dać mu paszę, poderżnięto mu gardło. Indukcyjne rozumowanie o prawdziwych przesłankach doprowadziło do fałszywego wniosku.

Nie powiodły się podejmowane przez empirystów próby uczynienia z indukcji wnioskowania niezawodnego przez narzucenie jej dodatkowych rygorów (J. S. Mill). Próbowano bronić indukcji poprzez odwołanie się do korzystnych skutków przewidywań na niej opartych, twierdząc, że z powodzeniem wykorzystujemy np. wynalazki stworzone z wykorzystaniem indukcji oraz trafnie przewidujemy przyszłość. Wszakże to rozumowanie samo miało charakter indukcyjny, więc nie było przekonujące. Ostatecznie filozofowie zgodzili się, że wnioskowanie indukcyjne daje jedynie wiedzę prawdopodobną. Konkluzja jest więc następująca: na gruncie doświadczenia możemy, co prawda, zdobyć wiedzę ogólną o świecie, nie będzie ona jednak pewna, tylko prawdopodobna. Zdaniem wielu badaczy taki właśnie charakter ma wiedza naukowa. Tak o prawach nauki pisał Bertrand Russell:

((Bertrand Russell

Problemy filozofii

Zasad w rodzaju prawa grawitacji dowodzi, a raczej wysoce je uprawdopodobnia, połączenie doświadczenia z pewnymi zasadami całkowicie apriorycznymi, w rodzaju zasady indukcji.

Źródło: Bertrand Russell, *Problemy filozofii*, tłum. W. Sady, Warszawa 1995, s. 163.

Nie sposób więc zaprzeczyć, że dane płynące z doświadczenia są nieodłącznym i wartościowym elementem owocnego procesu poznania i to jest wniosek na korzyść metodologicznych empirystów. W procesie tym jednak doświadczenie i teoria wzajemnie się warunkują i kontrolują, a to jest wniosek dla ortodoksyjnego empirysty kłopotliwy.

Słownik

a priori

(łac. z góry, uprzedzając fakty) poznanie niezależne od doświadczenia zmysłowego, czysto intelektualne

brytyjska szkoła empiryzmu

szkoła filozoficzna w XVII–XVIII wieku; przedstawiciele – John Locke, George Berkeley, David Hume; od niej rozpoczęła się historia nowożytnego i współczesnego empiryzmu

czysta tablica

(czysta karta, łac. *tabula rasa*) – metafora filozoficzna oddająca tezę stanowiska antynatywistycznego, mówiącego o tym, że w umyśle ludzkim nie istnieją wrodzone treści poznawcze

logiczny empiryzm

(neopozytywizm, Koło Wiedeńskie) – XX-wieczna szkoła filozoficzna, aktywna z początku w Austrii, a następnie w Europie i USA

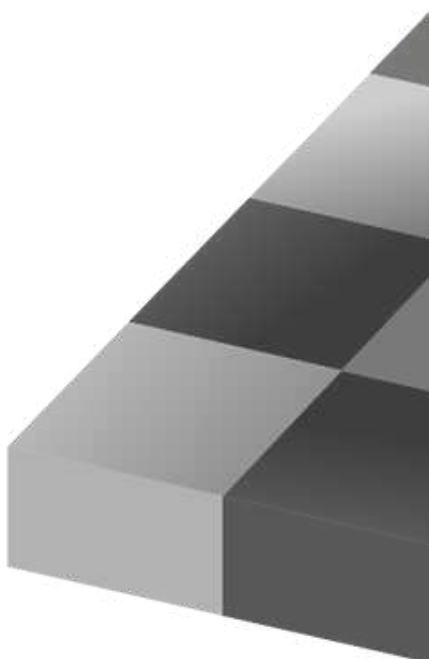
Gra edukacyjna

Polecenie 1

Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat empiryzmu metodologicznego. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

**Sprawdź swoją
wiedzę na temat
empiryzmu
metodologicznego,
biorąc udział
w grze.**

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Ułóż pytanie quizowe dotyczące empiryzmu metodologicznego i daj je do rozwiązania innym uczniom.

Question: ...

- a. ...
- b. ...
- c. ...
- d. ...

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz zdania zgodne ze stanowiskiem empirystycznym.

	Zgodne	Niezgodne
Orzekanie o istnieniu lub nieistnieniu należy wyłącznie do rozumu.	☐	☐
W naukowym eksperymencie zadajemy teoretyczne pytanie, na które szukamy odpowiedzi w doświadczeniu.	☐	☐
Każde doświadczenie może ulec zakłóceniu przez nieprawidłową interpretację wrodzonych pojęć.	☐	☐
W doświadczeniu wewnętrznym mamy dane pojedyncze akty psychiczne.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Które z poniższych zdań trafnie opisują warunki eksperymentu naukowego?

	Prawda	Fałsz
Obecność hipotezy jest dla eksperymentu warunkiem koniecznym.	☐	☐
Formalizacja języka opisu eksperymentu może korzystnie wpływać na jego wartość.	☐	☐
Eksperyment najlepiej rozpocząć, mając zweryfikowaną hipotezę.	☐	☐
Obecność założeń teoretycznych zawsze zakłóca przebieg eksperymentu.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Podaj przykład wnioskowania indukcyjnego. Wyróżnij przesłanki oraz wniosek. Określ, czy wniosek będzie pewny, czy prawdopodobny, i uzasadnij to.

Ćwiczenie 4

Przeczytaj ponownie historię indyka zamieszczoną w tekście podstawowym. Odpowiedz na pytanie: Jaki prawidłowy wniosek powinien wyciągnąć indyk ze swoich obserwacji?

Ćwiczenie 5

Trzej podróżnicy zwiedzali Holandię i przejeżdżając obok pastwiska, ujrzeli trzy łaciate krowy. Każdy z nich inaczej podsumował ten obraz. Pierwszy rzekł: *W Holandii wszystkie krowy są łaciate*. Drugi: *W Holandii istnieją łaciate krowy*. Trzeci: *W Holandii istnieją trzy krowy przynajmniej z jednej strony łaciate*.

Który z podróżników trzymał się w swoim sądzie najbliższej doświadczenia, a który najdalej?

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, jakim rodzajem wnioskowania posłużyli się podróżnicy z poprzedniego ćwiczenia oraz jaki błąd popełnił ten podróżnik, który odbiegł w swoim sądzie najdalej od doświadczenia.

Wysłuchaj opowieści A. Mortona. Napisz do niej ciąg dalszy, w którym rozstrzygniesz kwestię postawioną przez autora w ostatnim zdaniu – czy rzeczywiście poglądy obu społeczności staną się takie same?

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D12Hjb9aN>

Nagranie dźwiękowe A. Morton Przewodnik po teorii poznania.

((Adam Morton

Przewodnik po teorii poznania

Wyobraźmy sobie dwa plemiona lub społeczności, które mają odmienne mitologie i które różnią się zapatrywaniami na to, jakie są mechanizmy funkcjonowania świata. Żyją one na dwu różnych wyspach i nie mają żadnego kontaktu ze sobą ani z żadną inną społecznością. Przypuśćmy, że jedna z owych społeczności wierzy w wielu bogów, którzy zajmują się poszczególnymi zwierzętami i rzeczami, natomiast druga wierzy w jednego magicznego ducha, którego można odnaleźć w każdej rzeczy, i wierzy, że poszczególne zwierzęta i rzeczy są przejawami owego ducha i dlatego są w istocie tym samym. (Jedna społeczność postrzega więc wszechświat jako zbiór wielu rzeczy, natomiast druga widzi we wszechświecie jedną rzecz, która manifestuje się na wiele sposobów.) Załóżmy, że od jakiegoś momentu te dwie społeczności podlegają wpływowi takich samych danych i obserwacji, w takiej samej kolejności, przez kilka kolejnych pokoleń: takiej samej pogody, takich samych zjawisk pojawiających się na niebie w dzień i w nocy, takich samych epidemii i pór zbiorów i tak dalej. Załóżmy ponadto, że te nowe obserwacje obalają wszystkie pierwotne poglądy obu społeczności. Otóż mogłoby się wydawać, że gdyby owe społeczności składały się z rozsądnych, inteligentnych ludzi, to po tak wielu latach i po zniknięciu

pierwotnych, rozbieżnych poglądów wyznawane przez nie poglądy stałyby się mniej więcej takie same.

Źródło: Adam Morton, *Przewodnik po teorii poznania*, tłum. T. Baszniak, Warszawa 2002, s. 58–59.

Czy rzeczywiście poglądy obu społeczności staną się takie same?

Ćwiczenie 8

Przeczytaj poniższy tekst. W kilku zdaniach rozwiń metaforę statku, odnosząc ją do porządku rozwoju wiedzy, a zwłaszcza roli doświadczenia i teorii w tym rozwoju.

((Otto Neurath

Zdania protokolarne

Nie istnieje sposób ostatecznie pewnych, czystych zdań protokolarnych jako punktu wyjścia nauk. Nie istnieje tabula rasa. Jesteśmy jak żeglarze, którzy muszą przebudowywać swój statek na pełnym morzu, gdyż nigdy nie mogą zawinąć do suchego doku, aby tam go rozebrać i odbudować z najlepszych części.

Źródło: Otto Neurath, *Zdania protokolarne*, [w:] *Spór o zdanie protokolarne*, red. A. Koterski, tłum. A. Koterski, Warszawa 2000, s. 69.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Empiryzm metodologiczny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

5. Empiryzm brytyjski. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to jest empiryzm i jakie są jego główne odmiany;
- 3) wskazuje na jedną z możliwych konsekwencji empiryzmu: sceptyczną (na przykładzie filozofii Davida Hume'a) bądź idealistyczną (na przykładzie filozofii George'a Berkeley'a);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz stanowisko empiryzmu metodologicznego.
- Dokonasz analizy poszczególnych propozycji teoretycznych empirystów.
- Ocenisz poznawczy walor propozycji empirystycznych.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje stanowisko empiryzmu metodologicznego;
- analizuje poszczególnych propozycji teoretycznych empirystów;
- ocenia poznawczy walor propozycji empirystycznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- gra dydaktyczna;
- praca z tekstem.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Empiryzm metodologiczny”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczeń nr 1 i 2 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie, wyświetla temat lekcji oraz cele. Wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem i wykonali zadane ćwiczenie. Jeśli odpowiedzi uczniów bardzo się różnią lub ćwiczenie okazało się trudne, nauczyciel omawia je na forum. Dyskusja.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Skąd pochodzi wiedza, którą jesteśmy skłonni uznać za prawdziwą?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy

uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną porządkującą ten etap pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Gra edukacyjna”, a następnie odczytuje polecenie: *Rozwiąż interaktywny quiz i sprawdź swoją wiedzę na temat empiryzmu metodologicznego. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla treść ćwiczenia nr 3, 4, 5 i 6. Uczniowie rozwiązują je indywidualnie, a następnie omawiają odpowiedzi na forum klasy.
4. Następne ćwiczenie nr 7, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.
5. Uczniowie wykonują ostatnie ćwiczenie nr 8. Nauczyciel obserwuje postęp pracy i udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się...
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Stwórz krzyżówkę podsumowującą zajęcia i zawierającą minimum dziesięć haseł.

Materiały pomocnicze:

- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.
- Drozdowicz Z., *Czego powinni nauczyć się filozofowie i czego mogą oni nauczyć innych?*, w: „Filo-Sofija” 26(2014/3), s. 29–40.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.